

ԲԱՐՁՐԱՀԱՅԵԱՑ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ՎԱՆՔ

ՊԱՍՏԱԿԱՆ. — Բարձրահայեաց Ս. Աստուածածին Վանքը շինուած էր սպառաժէ անագին բարձրութեան մը վրայ որ կը կոչուէր Արկնոյ բերդ. — Թ. Աղբար, Բ., էջ 173:

Այդ Վանքին մէջ կը նստէր Արդնի վաճակին տառնորդը, որ միանոյն ժամանակ կը վարէր Վանահայրի պաշտօն. — Թ. Աղբար, Բ., էջ 179:

Վանքին պատմութիւնը կը սկսի ԺԵ. դարուն. մեզի հասած են տառնորդներէն ոմանց անունները զոր կը ներկայացնենք առորեւ համառօտ ծանօթութիւններով:

1. — Մկրտիչ Եսայ. Նալաւ, 1430-1414, եղած է Վանքին հիմնադիրը կամ վերաշինողը: Մկրտիչ Եսայիսկպոս, որդի Առաքել քահանայի և Հովսէս խաթունի, իր դարուն երեսիլ անձնաւորութիւններէն մինն էր. Ան ոչ միայն նշանաւոր եկեղեցական մըն էր, այլ նաև անուանի բանաստեղծ և նկարիչ. — Հայագատում, էջ 572: Աղագատում, յօդ. 1427:

2. — Յովնանէս Եսայիկպոս, 1445-9. — Սիւրմէհան, Յուցակ Ձեռ. Երուսաղէմի, Ա., էջ 133: Խաչիկեան, Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 590, 630:

3. — Ղազար Եսայիկպոս, 1612. — Հանգ. Ամս., 1956, էջ 438 (20):

4. — Ղուկաս Արքեպիսկոպոս, 1633, կը ստանայ մէկ Աստուածաշունչ, օրինակուած Տիգրանակերտ, ուր հաստատուած էր «գպրոց յարհնատ գրչութեան». — Թ. Աղբար, Բ., էջ 396-7:

5. — Եսիսկպար Վրդ. Հռովկլոյեցի, 1647-54, աշակերտ Ջնքուչցի Յովնանէս Վարդպետի (+ 1643), Վանքը կը նորոգէ, և կը ճոխացնէ գիրքերով և եկեղեցական սպասներով: Իր աշակերտներէն գլխաւորներն են Նահապետ Կիզ. Եղիսացի (+ 1705) և Սուքիս Վրդ. Բուրսալեցի (+ 1709). — Թ. Աղբար, Բ., էջ 400-406:

6. — Յովնան Վրդ. Արդնի, 1655-84, աշակերտ Փիլիպպոս Կաթողիկոսի, «այր փարթամ իմաստութեամբ, և հանճարեղ

բանիւ»: Սա նախ քան Արդնի առաջնորդը լլալը Փիլիպպոս Կաթողիկոսի կողմէ պատուիրակ կը զրկուի (1653 Նոյմ. 5) Լեհաստան և ժողովուրդն ու նիկիւր կը հաշտեցնէ. — Դաւրիթեցի, Պատմութիւն, Վաղարշապատ, 1896, էջ 388-9: Թ. Աղբար, Բ., էջ 409:

7. — Իսահակ Վարդապետ, 1694-1706, աշակերտ «տիեզերահամբաւ բարունացի» Յովնանէս Արդնցոյ: Պօղոս քահանայ, որ Մեկնութեանց ժողովածոյ մը գրած է, 1704-6 ին, Բարձրահայեաց մեծատանի վերադարձող և Միջագետքի Արքեպիսկոպոս Իսահակ աստուածաբան վարդապետին համար, կը գովէ զինքը իրրեւ «կարի գրասէր և ընթերցասէր» քաջ հովուապետ մը: Ան միաժամանակ էր «գործակալ և մատակարար հաւատարիմ, և ինքնամօռ և արդիւնաբեր նուիրակ երկուց զլիաւոր Աթոռոցն, այսինքն Սրբոյ Երուսաղէմի և Արքայ էջմիածնի»: — Յուցակ Ձեռ. Երուսաղէմի, Բ., 1953, էջ 199-200: Աղաւնունի, Միաբանք, էջ 436 և 445: Conybeare, A Catalogue of the Arm. Manuscripts in the Brit. Museum, p. 111:

8. — Միսնա Վարդապետ, 1731?, խիստ սովի ժամանակ կը կրակիէ աղքատները. — Թ. Աղբար, Բ., էջ 381:

9. — Կարապետ Վրդ. Անճեման, Սասնեցի, 1757-86. — Թ. Աղբար, Բ., էջ 174-5:

10. — Սահակ Բաբունի, առաջնորդ Արդնի և Համթայ, 1794-1821. — Թ. Աղբար, Բ., էջ 176-7:

11. — Յովնանէս Վարդապետ, 1879, այս ժամանակ Վանքի մատենադարանը ունէր 147 կտոր ձեռագիրներ. — Թ. Աղբար, Բ., էջ 178, և 383-410:

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ. — Արդնի Բարձրահայեաց Ս. Աստուածածին Վանքին մշակութային գործունէութեան և գործիչներուն մասին ունինք հետեւեալ ծանօթութիւնները:

Ա. — Յովնանէս Սարկաւազ, 1434 ին կ'օրինակէ մէկ Ամսոց, Ալէքսիանոս քահանայի հրամանով. — Թ. Աղբար, Բ., էջ 413:

Բ. — Աւետիս Արեղայ, 1444 ին կ'օրինակէ մէկ Աւետարան. — Դաւրիթեցի, էջ 419: Խաչիկեան, Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 575-6:

Գ. — Գրիգոր Կրօնաւոր, 1445 ին Կօ-
րինակէ մէկ Սալմոս, Ստեփանոս Արեղայի
խնդրանքով. — Քաջիկեան, Յիշտ. ԺԵ.
Դարի, Ա., էջ 590:

Դ. — Բաղդասար Արեղայ, 1606 ին Կօ-
րինակէ մէկ Մեկնութիւն Մատթեոսի, Գրի-
գոր Տաթևացոյ. — Կար., Յուլյակ, Թ. 1268:
Ե. — Եղիազար Գրիչ, 1634—53.

1. — Յիսուս Ուղի, Կ'օրինակէ 1634 ին,
մագաղաթի վրայ, բոլորգիր, «ունի գերիս
գեղեցկանկար պատկերս». — Մ. Արք.
Սմբատեանց, Կիւարքունի, Վաղարշա-
պատ, 1895, էջ 408:

2. — Յայմատուբ, սրբադրած է 1653 ին,
հրամանաւ Հոռոմկայեցի Եղիազար Վար-
դապետի. Յայմատուբը գրուած է Կ. Պո-
լիս, Յովհաննէս գրչի ձեռքով. — Թ. Աղ-
բար, Բ., էջ 405:

Ջ. — Բաղդասար Արեղայ, 1722 ին Գ-
րինակած է մէկ Դիւք շարքմանց Գր. Տա-
թևացոյ. — Կար., Յուլյակ, Թ. 820:

ԽԻԶԱՆԻ Ս. ԽԱԶ ՎԱՆԲ

Սիւզանի Ս. խաւ Վանքը գրեթէ ասու-
պային կեանք մը ունեցած է իբրև հոգեւոր
և մտաւորական հաստատութիւն և պահ մը
միայն փալած է ԺԴ. դարու վերջերը և
ԺԵ. դարու սկիզբները: Կարճատեւ այդ
չրջանին նշանաւոր հանդիսացած են հրկու
առաջնորդներ, Յովհաննէս Վարդապետ,
1388 թ.—1393 թ. (Փրիզալէմեան, Նօտարք,
էջ 17, 42—3: Քաջիկեան, Յիշտ. ԺԵ. Դարի,
էջ 573), և Մկրտիչ Կրօնաւոր,
1401 թ.—1414 թ. (Նօտարք, էջ 43: Քաջիկ-
եան, Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 153, 168:
Հ. Հ. Ոսկեան, Վասպուրականի Վանքերը,
Գ., էջ 857):

Այդ օրերուն Վանքը ունեցած է բազ-
մաթիւ միաբաններ, որոնցմէ իբրև գրչի
մշակներ յիշատակելի հանդիսացած են հե-
տեակները:

Ա. — Ներսէս Գրիչ, 1384 ին օրինակած
է մէկ Ժողովածու. — Քաջիկեան, Յիշտ.
ԺԴ. Դարի, էջ 551:

Բ. — Սէթ Սարկաւազ (Արեղայ), շուրջ

1388 ին օրինակած է մէկ Յալապս Կուսու-
թեան, Գրիգոր Նիւսացոյ, Յովհաննէս և
Կիրակոս Բարուհապետաց հրամանով. —
Քաջիկեան, Յիշտ. ԺԴ. Դարի, էջ 574:

Աւետարան մը կազմած է, 1404 ին, Տի-
կին Հնազանդի պատուէրով. — Փրիզալէմ.
եան, Նօտարք, էջ 20:

Գ. — Յովհաննէս Վարդապետ, Հոռ-
տոր, նշ. Գրիչ, 1388—1414, որդի Ալէքսան-
Քահանայի, եղբայր Յակոբ և Պետրոս կու-
սակոն քահանաներու, աշակերտ Յովհան-
նէս և Կիրակոս Բարուհիներու: Օրինակած է:

1. — Մեկնութիւն Առակաց, Ներսէս
Համբարձումցոյ, 1388 ին. — Քաջիկեան,
Յիշտ. ԺԴ. Դարի, էջ 573:

2. — Մաեսոց, 1401 ին, Մովսէս Գրիգոր
Եպիսկոպոսի համար. — Ոսկեան, Վա-
սպուրականի Վանքերը, Գ., էջ 857: Քա-
ջիկեան, Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 17:

3. — Ճաւոց, 1401 ին. — Քաջիկեան,
Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 18:

4. — Ալաբանգեղոս, 1402 ին. — Նօ-
տարք, էջ 17:

5. — Քաւոզգիւք Գր. Տաթևացոյ,
Ստեփանոս Եպիսկոպոսի հետ, 1413—14 ին.
— Ոսկեան, Գ., էջ 846—7: Քաջիկեան,
Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 168—9:

Գ. — Մեքիսեղեկ Գրիչ, 1404 ին, ըն-
տիր բոլորգրով օրինակած է մէկ Քաւոզգիւք
Գր. Տաթևացոյ. — Կար., Յուլյակ Զեռ.
էջ միածնի, Թ. 2071:

Ե. — Ներսէս Երէց, 1414 ին ծաղկած է
Ստեփանոս Եպիսկոպոսի և Յովհաննէս
Վարդապետի օրինակած Տաթևացոյ Քա-
ւոզգիւքը. — Քաջիկեան, Յիշտ. ԺԵ. Դարի,
Ա., էջ 169:

Ջ. — Յովհաննէս Կրօնաւոր, 1408—16,
որդի [Ամիրի?]. և Մամխաթունի, աշա-
կերտ և հոգեւոր որդի Բարսի. 1416 ին,
Հիւզանի Ս. խաւ Վանքին մէջ, օրինակած է
մէկ Քաւոզգիւք Գրիգոր [Տաթևացի]. —
Զեռ. Ս. Յ. Թ. 2179: Հմտ. Քաջիկեան,
Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 189:

Ն. Եղմ. Մովսէս